

**ПАТЕТИЧНИЙ ОБРАЗ КАНАДСЬКОЇ УКРАЇНИ В
АНГЛОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЗБІРКИ ЯРА СЛАВУТИЧА
«ЗАВОЙОВНИКИ ПРЕРІЙ»**

(Василенко Г. В., м. Запоріжжя)

Анотація

У статті досліджується проблема відтворення образу світу українського автора в англomовному поетичному перекладі. Образ розглядається як художнє втілення системи концептів автора в оригіналі і перекладі на об'єктному суб'єктному і виражальному рівнях. У зіставному аналізі застосовано літературознавчий і когнітивний підходи.

Ключові слова: образ, концепт, переклад, трансформація, відтворення.

Аннотация

В статье исследуется проблема воссоздания образа мира украинского автора в англоязычном поэтическом переводе. Образ рассматривается как художественное воплощение системы концептов автора в оригинале и переводе на объектном, субъектном и выразительном уровнях. В сопоставительном анализе применены литературоведческий и когнитивный подходы.

Ключевые слова: образ, концепт, перевод, трансформация, воссоздание.

Abstract

The article deals with the issue of recreating the world picture of the Ukrainian author in English poetic translation. The image is regarded as the literary embodiment of the author's concept system on the object, subject and expression levels. Literary and cognitive approaches are applied in the comparative analysis.

Key words: image, concept, translation, transformation, recreating.

Особливим видом словесного мистецтва, що передає сприйняття, переживання й осмислення дійсності людьми певної мовної спільноти, є поезія. Етноспецифічні та лінгвокультурні складники чи не найсильніше

виявляються саме в ліриці, яка прямо пов'язана з особливостями інтерпретації та категоризації світу людиною окремої культури. Наслідком такого творчого освоєння дійсності є ліричний образ світу – художня інтерпретація лінгвокультури творчого суб'єкта в поетичному дискурсі.

Актуальність дослідження перекладів поезії зумовлена поширенням культурологічних студій у перекладознавстві, а також тенденцією науки про переклад до інтеграції з такими дисциплінами як когнітивна лінгвістика, літературознавство, культурологія, герменевтика. Переклад став розглядатися більше як культурний, ніж суто мовний феномен. Власне сама поезія є привабливою для плідних перекладознавчих розвідок, оскільки стимулює експериментальні стратегії на пошук унікального в лінгвістичній і культурній практиці перекладу [9, р.127].

Аналіз останніх публікацій засвідчує, що поетичні переклади виконують важливу культурну місію, яка є невід'ємною частиною перекладацької практики [4; 6; 7]. Результатом їхньої творчої роботи є трансфер метаобразу ліричної поезії маловідомої культури в дискурс культури перекладу. У дискусії про культурологічний напрям перекладу, на думку М. Кроніна, криється складність у тому, що власне культура бере на себе фундаментальну роль у сучасному суспільстві. Якщо в минулі віки Бог або Природа вважалися основою, на якій трималися смисли, то в епоху постмодерну саме культура покликана бути базисом епістемічної та онтологічної когерентності [5, р. 216]. Культурна місія перекладача, на думку багатьох фахівців, завжди соціальна, навіть політична, бо, відтворюючи образ культури в перекладах, інтерпретатор здійснює націєтворчу функцію. Асиміляція літературних праць стала і продовжує бути суттєвим елементом в установленні національної ідентичності політично, соціально і культурно [5, р.200].

Метою даної розвідки є розкрити особливості інтерпретації образу світу Яра Славутича в англomовному перекладі його збірки «Завойовники

Прерій». Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких основних **завдань**: застосувати літературознавчий і когнітивний підходи до перекладознавчого аналізу образу; виявити типи перекладацьких та епістемічних трансформацій образу. Лінгвокогнітивний напрям перекладознавчого аналізу поетичного образу спрямований на особливості передачі змісту авторської системи концептів при відтворенні авторського образу світу в перекладі. У даному напрямі концептуальну систему основуємо на типологічній класифікації образів, яка включає три рівні: об'єктний (образи зовнішнього світу), суб'єктний (внутрішній світ людини) і виражальний (стилістичні засоби, синсемантична образність) [1, с. 140].

Збірка віршів Яра Славутича під назвою “The Conquerors of the Prairies” – «Завойовники прерій» в перекладах австралійського поета Р. Г. Моррісона включає твори про життя українців на нових землях. Оцінка перекладів була неоднозначною. Зокрема, в пресі відзначалося, що переклад збірки має доволі вільний характер, бо інтерпретатор вважав за головне передати ідеї оригіналу, а не слова і розмір. Однак, у перекладених ним творах відчувається рука досвідченого літератора [3, с. 306]. Було піддано критиці перекладацький метод Моррісона як такий, що не передає динаміку й напругу ритму першотворів [2, с. 127]. Не зважаючи на це, видання оцінили як дуже корисне й потрібне, щоб чужомовна публіка могла зорієнтуватися в багатстві української сучасної думки, замість залишатися з враженням, що українці мають одного лише Шевченка. У нас же є Симоненко, Костенко, Голобородько й т. д. [3, с. 307].

Поетична картина світу Яра Славутича включає концепти зовнішнього світу (степ, козацтво, хліборобство, оаза) та концепти внутрішнього світу людини (воля, сила, радість, горе, спрага). Складники його системи концептів визначають тематику ліричних творів, зумовлюють особливості поетичного мовлення, якому властиве поширене

вживання власних імен, народнопоетичної та архаїчної лексики, майстерне використання словотвору, колоритні порівняння, вишукані епітети.

Концепти внутрішнього світу реалізують оцінну здатність образу й актуалізуються в поетичному дискурсі вживанням абстрактної лексики для вираження екзистенційних настроїв і роздумів, стилістичних засобів емотивної і волюнтативної експресії в інтерпретації героїки подвигу, непростой долі народу, громадянської позиції ліричного героя. У поетичному мовленні Яра Славутича виділяються такі ключові слова: наснага, буйний, осяйний, дзвінкий, спрага.

Головним елементом концептосистеми автора в збірці «Завойовники прерій» стає концепт *хліборобство*, який відображають образи чорнозему, плуга і людини-хлібороба. Розглянемо далі особливості відтворення образу *чорнозем*, що має життєву цінність для українця. Символ українського ландшафту, *чорнозем*, у бінарному зіставленні функціонує як етнокультурна реалія: *Стань стопою на снажний чорнозем – // I заб'ється серце гаряче, // I по тілу, рівноядна грозам, // Богатирська сила помече. – Stand on the firm black soil, and soon a warm // And fervent beat will spring up in your heart, // And through your body, like a mighty storm, // The flow of warrior's epic strength will start* [8, с. 46-47].

Наведений вище фрагмент перегукується з античним міфом про Антея, який брав силу від землі. Образ виник не випадково, бо антеїзм є однією з рис української ментальності. Реалія *чорнозем* відтворена розгорнутим описовим словосполученням *the firm black soil* (твердий чорний ґрунт). Спілкування ліричного героя з землею відображає зміст концептів сили і радості. Радість виражено змістом другого рядка і контекстом усього уривка. Семантику сили в оригіналі передає ключове слово поетики автора *снажний*, якому в перекладі відповідає *firm*, а також епітет *богатирська сила*, який в перекладі експліковано розгорнутим *warrior's epic strength* (героїчна сила воїна).

Образ чорнозему має частотність і варіативність вираження в поезії автора, що спричинено багатством його якісних ознак. Зіставимо далі уривки паралельних текстів, щоб з'ясувати способи відтворення цієї реальності:

1) *Вітає таких запаши́на земля!* – *Your like is welcomed by the **fragrant earth!*** (калькування); 2) *Нехай на приві́ллі борві́й кру́жля,* – // *Такими рясніє **масна рілля!*** – *Though storm and whirlwind blow at will all round, // Out in **the fat ploughed fields** such folk abound!* (описове перифразування); 3) *Хвала і слава мозолям долонь,* // *Що вкрили далі **буйною ріллею!*** – *All praise and glory to the callused palms // That covered distances with **fertile fields!*** [8, с. 52-53] (гіперонімічне перейменування). Наведені приклади демонструють прагнення якомога повніше передати якісні характеристики образу в перекладі, що певним чином сприяє його розкриттю і частковій екзотизації в цільовій культурі.

Інтерпретація концепту *хліборобство* в паралельних дискурсах супроводжується вживанням сільськогосподарської лексики. З усіх знарядь праці центральне місце відводиться плугу. При зображенні цього символу хліборобської праці автор використовує супутні й функціонально пов'язані з ним мікрообрази: *Лемешів домороблена криця // Корчувала почихлі паплі, // Щоб лягала подільська пшениця // В чорне лоно нової землі.* – *The humble plough with home-made steel for share // Grubbed up the burnt-out poplars from their bed // To let the famed Podillian wheat lie there // In the black lap of porous earth instead* [8, с. 5-6]. У даному фрагменті смислове ціле утворюють плуг, неосвоєна земля, пшениця, чорнозем. В оригіналі виражений метонімічно образ плуга є естетично привабливішим, ніж у перекладі, де його названо прямо, доповнено тлумаченням (простий плуг із доморобленої сталі для лемеша). Образне слово *криця* стало стилістично нейтральним *steel* (сталь), образ пшениці розгорнуто епітетом *famed* (славнозвісна), означення *нової* замінено на *porous* (пористої). Відтворений

фрагмент є надто розтлумаченим і нагадує рядки з довідника про форму й призначення плуга.

Центральним, об'єднавчим образом концепту *хліборобство* є людина-трудівник: *Що на догodu недолугим // Чола не клонить волі злій, // Що, нагинаючись над плугом, // Як жрець, вклоняється землі! – Glad he has not inclined his brow // To ill will, ease, or lack of worth, // But that when bent above his plough, // Like pagan priest he bows to earth!* [8, с. 14-15]. Лінійне розгортання образу в перекладі спричинене його деталізацією шляхом введення уточнюючих зміст лексем, перифразуванням і транспозицією компонентів змісту.

Асоціативно пов'язаний з Україною образ степу, викликає легкі мінорні ноти. Знову з'являється відчуття спраги, але воно вже не таке болісне, як колись: *Нехай нап'юсь цього простору, // Цієї красної пори, // Щоб, наситивши спрагу зору, // Не знав ні туги, ні жури,.. – Of this space let me drink my fill, // And drink in this time's beauty, so // That sight's thirst will be quenched until // Sorrow and grief I'll no more know,..* [8, с. 42-43]. При відтворенні образу степу в його ностальгічному переживанні спраги перекладач прагне бути якомога точнішим у вираженні змісту і, наслідуючи автора, застосовує часткове калькування.

Народнопоетична й архаїчна лексика поезії Яра Славутича найчастіше передається стилістично нейтральними або описовими формами, рідше аналогами мови перекладу або нульовим перекладом. Розглянемо для ілюстрації зразки паралельних текстів: *Ця земля, завойована **ралом**, // Небилівцями, **крин-земля**, // Клекотить голубим **сніготалом** // І дурманисть **євианом** здаля. // Хай на обрії **тирси** немає, // Не хвилює прибій **ковили**, – // Врожаями зернисто співає // Далечинь, де **рамаї** пройшли. – This land that has been conquered by **the plough**, // By folk of Nebyliw, this **lily-land**, // Seethes with **snow's blue thaw** and well knows how // **To charm** from far away with **wormwood**. And // Although no **feather-grass** on*

*skyline shows, // Nor surge the breakers of the **prairie-grass**, // Still here the large-grained harvest grows // In distances that saw the **ploughman** pass* [8, с. 38-39].

Половину культурно маркованих слів оригіналу відтворено стилістично нейтральними еквівалентами: рало – the plough (плуг); євшан – wormwood (полин); тирса – feather-grass (ковила периста); ратай – ploughman (плугатар). Означення *голубим сніготалом* структурно розгорнуто описовим перифразом *snow's blue thaw* (снігу голубе танення); зміст дієслова *дурманим* експліковано в *well knows how to charm* (добре знає, як зачарувати). Народнопоетичному *крин-земля* знайдено стилістичний аналог *lily-land*. Ковилу відтворено аналогічно формі попереднього образу: *feather-grass – prairie-grass* (трава прерій), що утворює повтор, увиразнює паралелізм і сприяє художній вишуканості.

Отже, патетичний образ Канадської України Яра Славутича постає в англомовній інтерпретації його поетичної збірки і супроводжується стилістичною нейтралізацією народнопоетичної та архаїчної лексики, вживанням поетичної лексики й універсалізмів у ролі лексичних еквівалентів, лінійним розгортанням мікрообразів, відтворенням рим (часто зі зміною ритмічного малюнка), що в результаті призводить до експлікації і часткової універсалізації змісту. Відтворена в образній системі англомовного перекладу Канадська Україна Яра Славутича передає такі риси української ментальності як антеїзм, працелюбність, ідеалізацію сільської праці, ліризм, орієнтацію на власні сили.

Перспективами подальших розробок у цьому напрямку можуть бути особливості образного відображення в поетичному перекладі концептосистем інших авторів, стилістичні засоби відтворення іншості в художніх перекладах.

Література

1. Літературознавча енциклопедія: у двох т.: [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. – К.: ВЦ «Академія», 2007 – (Енциклопедія ерудита). – Т. 2. – 2007. – 624 с
2. Назаренко Т. Правди потужний спалах: Поетична творчість Яра Славутича / Тетяна Назаренко – Львів: Каменяр, 1996. – 144 с.
3. Творчість Яра Славутича: [статті й рецензії / упоряд. В. Жила]. – Едмонтон: Видання Ювілейного комітету, 1978. – 432 с.
4. Bermann S. Blackwell Companions to Literature and Culture: Companion to Translation Studies / Sandra Bermann, Catherine Porter. – USA, NY, Somerset: Wiley, 2014. – 656 p.
5. Buden B. Cultural Translation: an Introduction to the Problem, and Responses [Electronic resource] / Boris Buden, Stephan Nowotny, Sherry Simon, Ashok Bery and Michael Cronin // Translation Studies. – 2009. – Vol. 2. – No. 2. – P. 196 – 219. – The resource is available:
<http://dx.doi.org/10.1080/14781700902937730>
6. Hermans Th. Translating Others. Vol. 1 / Theo Hermans. – USA, KY, Florence: Routledge, 2014. – 257 p.
7. Jones F. Poetry Translation as Expert Action / Francis K. Jones. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2011. – 243 p.
8. Slavutych Yar. The Conquerors of the Prairies / Yar Slavutych: [transl. by R. H. Morrison, Zoria Orionna, Roman Orest Tachyn and Rene C. du Guard]. – Edmonton: Slavuta, 1984. – 128 p.
9. Venuti L. Introduction. Poetry and Translation [Electronic resource] / Lawrence Venuti // Translation studies. – 2011. – Vol. 4. – No 2. – P. 127 – 132. – The resource is available:
<http://dx.doi.org/10.1080/14781700.2011.560014>